

ISHODIŠNE TOČKE POLITIČKOG ISLAMA

Pavle Kalinić *

UDK: 327.39(=16)

327.39:297

297:327

297:323.28

Stručni rad

Primljeno: 12.2.2013.

Prihvaćeno: 27.IX.2013.

Sažetak

Naglašavanje razlike između islama i islamizma ima iznimnu političku važnost u današnjim međunarodnim odnosima. Islamizam je prvenstveno instrumentalizacija islama radi realizacije konkretnih političkih ciljeva. U tom se smislu govori i o političkom islamu. Jačanje islamizma ima svoje povijesne zasade u kojima postoji i znatna odgovornost niza zapadnih zemalja s obzirom na njihovu imperijalističku prošlost. Stoga je islamizam i pokret otpora neokolonijalističkom utjecaju moćnih zemalja Zapada. Islamizam posebno jača od kraja 1960-ih godina sa slomom ideološkog koncepta arapskog nacionalizma. Kao što islam i islamizam nisu sinonimi, važno je istaknuti i razlikovanje islamizma od terorizma. Pojedine islamističke skupine poduzimaju i terorističke akcije ali one nisu težišno obilježje islamističkog pokreta u cjelini. Ključni aspekti koji definiraju suvremeno značenje i razvoj islamizma odnose se na složeni kompleks arapsko-izraelskih odnosa, pitanje iranske islamske revolucije i na ukupnost geopolitičkih i drugih zbivanja u Afganistanu. Događaji i procesi koji su se odvijali i traju na širem području Izraela, Irana i Afganistana impliciraju i snažnu islamističku komponentu. Uključuju također i ulogu utjecajnih europskih zapadnih zemalja (prvenstveno Velike Britanije ali i Francuske, Italije, Rusije i dr.) te Sjedinjenih Američkih Država. Na početku 21. stoljeća upravo se islamizam pokazuje kao snažan politički pokret u nizu zemalja Bliskoga i Srednjeg istoka. O njegovoj političkoj afirmaciji te odnosu sa SAD-om kao vodećoj svjetskoj sili koja ima globalno izražene geopolitičke interese, ovisit će i politička stabilnost šire regije Srednjeg istoka ali i svih ostalih afričkih, azijskih i europskih područja u kojima islamizam predstavlja realnu ili potencijalnu političku snagu. Ukoliko se politika SAD-a i njegovih saveznika prema svijetu islama bude težišno svodila na strateške aspekte (vojne intervencije, stvaranje baza i vojnih uporišta, prodaja naoružanja savezničkim islamskim zemljama i dr.), na strani Zapadu opozicijskih islamističkih krugova nailazit će se na sve izraženiji i veći otpor. Takve okolnosti pogoduju i snaženju islamističkog terorizma koji je već pokazao da nije isključivo regionalni problem već da ima znatno šire dosegne i politički utjecaj.

Ključne riječi: Izrael, Palestina, Iran, Afganistan, Al-Kaida, Muslimansko bratstvo, talibani, islam, islamizam, terorizam

* Dr.sc. Pavle Kalinić (pavle.kalinic@zagreb.hr) pročelnik je Ureda za upravljanje u hitnim situacijama Grada Zagreba.

UVOD

U suvremenim međunarodnim odnosima islamizam postaje sve izraženiji politički fenomen. Afirmiran s pokretom „Muslimanskog bratstva“ imao je nadregionalni utjecaj na širem području Bliskog istoka. Značajan u otporu kolonijalizmu, prvenstveno europskih sila i njihovom kulturnom, političkom i ostalom utjecaju, islamizam u drugoj polovini 20. stoljeća dobiva nove poticaje. Oni ga ne samo održavaju već ga postupno i promoviraju u snažnog činitelja koji oblikuje niz društvenih i međunarodnih procesa na znatnom dijelu svijeta. Riječ je o zamašnim vojno-političkim poticajima koji islamizam težišno učvršćuju, iako im je namjera, bar deklarativno, bila potpuno suprotna. Prvo je riječ o arapsko-izraelskom sukobu (od 1948.) i u tom kontekstu o dugotrajno represivnoj politici Izraela koja rezultira sve većim suprotstavljanjem palestinskim zahtjevima za vlastitom državom. Drugo je otpor Zapada iranskoj revoluciji (1979.) i potom iranskom režimu koji je rušenjem monarhije drastično ugrozio interese zapadnih kompanija i strateške odnose koji su odgovarali SAD-u. Upravo se SAD pojavljuju kao glavni suparnik islamističkih pokreta – u slučaju Izraela posredno a u slučaju Irana izravno. U tom kontekstu bitno je i zapadno podržavanje Iraka kao protuteže iranskom regionalnom utjecaju. Značajan poticaj snaženju islamizma bila je i vojna intervencija Sovjetskog Saveza u Afganistanu (1979.), te odgovor SAD-a i saveznika na nju kroz jačanje islamske i islamističke gerile. Rezultat je sovjetsko povlačenje iz Afganistana (1988.) a potom slijedi američki vojni angažman oko Iraka, od Zaljevskog rata (1991.) do savezničke intervencije (2003.). S pojavom i aktivnošću Al-Kaide SAD ulaze u novi rat u Afganistanu (2001.g.), smatrajući radikalni islamizam prijetnjom nacionalnoj sigurnosti. Bitna odrednica islamizma njegova je ideološka usmjerenost koja implicira oblikovanje islamskog svjetonazora za političke svrhe. U tom se smislu islamizam određuje i kao politički (ili politizirani) islam. No važno je izbjeći poistovjećivanje islamizma sa samim islamom. Naime, islamizam je prvenstveno ideologija, odnosno instrumentalizacija islama kao religije radi ostvarenja konkretnih političkih ciljeva, političke mobilizacije i eventualnog osvajanja vlasti (Bilandžić, 2010.: 111-116).

Višestruki su uzroci nastanka i snaženja islamizma ili političkog islama. Većina autora uglavnom se slaže da su među ovim uzrocima važni aspekti društvene i ekonomske krize pojedinih arapskih zemalja, odnosno problematični socioekonomski uvjeti (demografski rast, migracije iz sela u gradove, neadekvatna infrastruktura, rast nezaposlenosti i siromaštva i dr.). Također se ističe i političko-ekonomska prevlast Zapada kao oblik dominacije koji je u arapskim društvima potaknuo potragu za autentičnošću, odnosno revitalizaciju islamističkog svjetonazora. Značajna je i uloga pojedinih zemalja u poticanju različitih islamističkih formi u širem geopolitičkom okruženju; npr. uloga islamističkih režima u Iranu, Sudanu ili Saudijskoj Arabiji. Svi autori slažu se u pogledu važnosti uloge „Muslimanskog bratstva“, izvorno nastalog u Egiptu (1928.) a potom raširenoga diljem arapskoga svijeta a i drugdje, s perspektivom stjecanja političke vlasti u nizu arapskih zemalja početkom 2000-ih godina (tzv. arapsko proljeće, u Egiptu, Tunisu i dr.). U Saudijskoj Arabiji dominira vahabizam, fundamentalistički vjerski pokret, koji je nastao istodobno sa Saudovom

dinastijom, te zagovara povratak na temelje islamske vjere, na tzv. „izvorni islam“ koji su prihvaćale prve tri generacije muslimana. Vahabiti imaju snažan utjecaj u Saudijskoj Arabiji i oštro su suprotstavljeni šijitima u Iranu (Laurent, 2003.:93-94).

Značajan je poraz ideološkog koncepta arapskog nacionalizma, simbolično urušenog arapskim porazom u srazu s Izraelom 1967. godine. Arapski nacionalizam je pridonio jačanju arapskog samopouzdanja u složenim hladnoratovskim prilikama i problematičnim odnosima s Izraelom. Međutim, sa slabljenjem arapskog nacionalizma jača uloga islama i religijskog identiteta kao novoga kohezivnog elementa u arapskom svijetu. U kronološkom smislu, „politički islam, iniciran krajem 1930-ih, definitivno nastao krajem 1960-ih, na svjetsku scenu kao politički koncept lansiran je krajem 1970-ih, svoj vrhunac kao politička snaga doživio je krajem 1980-ih“. (Bilandžić, 2010.: 114)

Islam i islamizam nisu sinonimi te se isti odnos poistovjećivanja ne može uspostaviti ni između islamizma i terorizma. Preciznije govoreći, islamizam nije samo i isključivo terorizam. Više zapadnih autora u islamističkom pokretu razlikuje tradicionalne tendencije, ne nužno i reakcionarne odnosno radikalne, zatim revolucionarne te progresivne tendencije (Griffiths, 2008.: 462-469). Uslijed terorističkog djelovanja niza islamističkih skupina nastoji se politički diskreditirati cjelokupni islamizam, iako se radi o iznimno složenom društveno-političkom fenomenu. Na taj se način unutar islamizma negiraju oni njegovi emancipacijski sadržaji koji su protivni radikalizmu i terorizmu. Posebno se to odnosi na suvremeno djelovanje „Muslimanskog bratstva“ u Egiptu, koje odbacuje nasilne metode i sklono je demokratizaciji društva u skladu s njegovom islamskom kulturom i tradicijom (Matić i Bilandžić, 2010.: 51-54). Uočavanje ovih tendencija Zapadu je važno u kontekstu potiskivanja islamističkog terorizma „u vlastitom dvorištu“, a time se slabi i njegov međunarodni i globalni utjecaj.

ARAPSKO – IZRAELSKI SUKOB

Odnosi na Bliskom istoku bitno su određeni posljedicama Drugoga svjetskog rata, odnosno holokausta u kojemu je, prema većini relevantnih izvora, ubijeno oko šest milijuna Židova. Na Londonskoj konferenciji (rujan 1946.-veljača 1947.) Velika Britanija ponudila je podjelu Palestine na dvije autonomne provincije koje bi ostale pod upravom visokog britanskog povjerenika. I Židovi, koji su odbili sudjelovati na konferenciji, i Arapi koji su predlagali nezavisnu arapsku državu sa zajamčenim pravima za useljenike, odbili su prijedlog. Sukobi u Palestini su nastavljeni te se britanska vlada odlučila mandat prepustiti UN-u i povući se iz Palestine (Snetsinger, 1974.: 45-50).

UN je 29. studenoga 1947. godine usvojio rezoluciju 181 (II) te ponudio podjelu Palestine na dvije države, židovsku i arapsku, vezane ekonomskom unijom. Za Jeruzalem i Betlehem ponuđen je *corpus separatum* pod međunarodnom upravom u nadležnosti UN-a. Židovima je ponuđeno 57% teritorija iako su tada predstavljali

oko 30% stanovništva. Palestinskim Arapima koji su tada činili 70% stanovništva ponuđeno je 42,3% teritorija. Za Jeruzalem i Betlehem, kao *corpus separatum*, predviđeno je 0,7% teritorija (*A Geopolitical Atlas of Palestine*, 2004.:4). Ben Gurion je prihvatio prijedlog smatrajući da je dobivanje bilo kakve države daleko bolje rješenje od nikakve.

Velika Britanija povlači se iz Palestine 15. svibnja 1948. godine, a uslijedio je sukob koji dovodi do masovnog protjerivanja arapskog stanovništva u okolne zemlje (750.000). U palestinskom je sjećanju taj dan označen kao *naqba* (nakbah, katastrofa) (Pilger, 2007.: 107).

Izrael, kao židovska država, proglašen je 14. svibnja 1948. godine, dan prije prestanka britanskog mandata. Time je preduhitrena odluka Generalne skupštine UN-a koja je trebala usvojiti ranije pripremljenu rezoluciju o starateljstvu SAD-a nad Palestinom. UN je stavljen pred gotov čin. SSSR a potom i SAD priznaju Izrael (Gresh i Vidal, 2004.:1-2).

Uoči prestanka britanskog mandata u Palestinu ulaze neregularne postrojbe okolnih arapskih zemalja, a za njima ulaze i regularne trupe što dovodi do Prvog izraelsko-arapskog rata. Izraelske snage osvojile su skoro 50% teritorija predviđenog za arapsku državu. Zapadnu obalu kontrolira Transjordan¹, a područje Gaze Egipat. Izrael kontrolira 78% Palestine uključujući i zapadni dio Jeruzalema. Istočni Jeruzalem, uključujući sveta mjesta, kontrolira Transjordan. Podjela Jeruzalema formalizirana je potpisivanjem izraelsko-jordanskog primirja 3. travnja 1949. godine (Chomsky, 2004b.:109., Chapman, 2002.: 34-35).

Rezolucijom 194(III) Generalne skupštine UN-a (11. prosinac 1948.) predložena je međunarodna uprava nad Jeruzalemom, pravo na povratak izbjeglica ili nadoknada ukoliko se ne žele vratiti. Iako je Izrael držao pod okupacijom 50% od 42,3% teritorija predviđenog za arapsku državu, 11. svibnja 1949. godine primljen je u članstvo UN-a. Apostrofira se izraelska obveza provedbe rezolucije 181 (II) i 194 (III).

Sporazum o prekidu neprijateljstava između Libanona, Sirije, Jordana i Egipta s jedne i Izraela s druge strane, dogovorio je 1949. godine posrednik Ralph Bunche (Oren, 2007.: 506-507).²

Unatoč rezolucijama UN-a izraelska vlada 23. siječnja 1950. godine premješta svoj glavni grad iz Tel Aviva u zapadni dio Jeruzalema.

Povod za Drugi izraelsko-arapski rat bila je egipatska nacionalizacija Sueskog kanala (26. srpnja 1956.) i zabrana korištenja kanala Izraelu (Calvocoressi, 2003.: 161 i 381-387). Zajednički interveniraju Velika Britanija, Francuska i Izrael, a SAD zahtijeva njihovo vojno povlačenje i trenutni prekid sukoba.

Palestinski Arapi na nagovor Arapske lige 29. svibnja 1964. godine u Jeruzalemu osnivaju Palestinsku oslobodilačku organizaciju (PLO) koja je *de facto* od samog

¹ Izvorno ime za britanski protektorat je Transjordanski Emiratar (1921-1946.) koji osamostaljenjem mijenja ime u Hašemitsko Kraljevstvo Transjordan (1946.), te konačno postaje Hašemitsko Kraljevstvo Jordan (1949.) iako se u većini slučajeva danas navodi kao Jordan.

² R. Bunche je 1950. dobio Nobelovu nagradu za mir upravo zbog angažmana na Bliskom istoku.

osnivanja funkcionirala kao parlament u egzilu. U PLO-u dominira Al Fatah kojeg je utemeljio Jaser Arafat. Al'Asifa kao militaristički ogranak Al Fataha 1. siječnja 1965. godine počinje s oružanom borbom protiv Izraela (Gersh, Vidal, 2004.: 232. i xvi).

Izrael je 5. lipnja 1967. godine napao Egipat, Siriju i Jordan. Ovom takozvanom Šestodnevnom ratu (5.-10. lipnja), Trećem izraelsko-arapskom ratu, prethodilo je egipatsko zatvaranje Tirenskog tjesnaca čime je blokirana izraelska luka Eilat (23. svibnja). Izrael je okupirao 22% preostale Palestine - područje Gaze, Zapadnu obalu i istočni Jeruzalem. Egipat je izgubio i Sinaj, a Sirija Golansku visoravan (Gersh i Vidal, 2004.: XVII). Iza rata ostaje novih 325.000 palestinskih izbjeglica, od kojih su većina izbjeglice iz rata 1948.-49. godine.

U siječnju 1968. godine Al Fatah usvaja politički program te predlaže utemeljenje demokratske Palestine u kojoj bi Arapi i Židovi zajedno živjeli bez diskriminacije.

Oprečno mišljenje većinskom najjasnije je izrazio novinar Victor Cygielman 1968. godine.: „Jedno je sigurno, terorizam neće uspjeti u razvaljivanju Izraela, ali može uspjeti u uništavanju izraelske demokracije“ (Cygielman, prema Chomsky, 2004b.: 155). Cygielman je time ukazao da stalni sukobi ne mogu pomoći izraelskoj demokratizaciji već samo i jedino daljnjoj militarizaciji društva, te getoizaciji Palestinaca, što se i dogodilo.

Pisac i osnivač mirovnog pokreta „Gush Shalom“ Uri Avneri smatrao je kako „vrtoglava spirala terora i protuterora, ubijanje i odmazde, sabotaže i masovne deportacije ... donose neslućenu patnju palestinskom narodu ... Izrael će zauvijek pretvoriti u naoružani i opkoljeni logor.“ (Avneri, prema Chomsky, 2004b.: 155). Glasovi mirotvorstva u Izraelu su uvijek ostajali na marginama koje su službeni mediji u pravilu prešućivali.

Palestinske izbjeglice u Jordanu koji su i ranije od strane jordanskog kralja Huseina smatrani stranim tijelom, izbačeni su iz Jordana u žestokim borbama s jordanskom vojskom u rujnu 1970. godine. Na sjeveru Jordana Palestincima su u pomoć pristigle i sirijske tenkovske postrojbe, a palestinske snage prelaze u Libanon koji postaje novo krizno žarište.

Napadom na Izrael, Egipat i Sirija potaknuli su Četvrti arapsko-izraelski rat 6. listopada 1973. godine. Napali su tijekom židovskog vjerskog praznika Jom Kipura (Gersh i Vidal, 2004.: 7-9). Prekid vatre nastupio je 26. listopada 1973. godine pod žestokim pritiskom SSSR-a. Izraelske trupe stale su 110 km od Kaira i 60 km od Damaska (Peled, 2012.: 206). Izraelska vlada podnijela je ostavku zbog iznenađenja i nesnalženja na početku Jom Kipurskog rata (Liebman, 1993.: 411).

Države proizvođači nafte, članice OPEC-a, donose odluku o smanjenju proizvodnje nafte za 5% na mjesečnom nivou, tražeći da SAD prisili Izrael na povlačenje na granice iz 1967. godine te pravo palestinskim izbjeglicama na povratak (Prvi naftni šok 1973.).³

³ Organizaciju zemalja izvoznica nafte (OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries), u Bagdadu su 1960. godine osnovali Irak, Iran, Saudijska Arabija, Kuvajt i Venezuela (sjedište OPEC-a je u Beču). Kasnije se priključuju i druge zemlje.

Američki predsjednik Jimmy Carter pokreće mirovni proces kako bi pridobio arapski svijet. Anwar el Sadat posjetio je Jeruzalem 21. listopada 1977. godine „proglašivši spremnost prihvaćanja izraelskog postojanja kao suverene države“ (Chomsky, 2004b.:88.). U siječnju 1978. godine Carter izjavljuje kako Palestinci imaju pravo na domovinu. Mirovni pregovori u Camp Davidu vode se između Izraela i Egipta od 5. do 17. rujna 1978. godine.

Egipatsko-izraelski mirovni sporazum, po formuli *teritorij za mir*, potpisan je 26. ožujka 1979. godine u Washingtonu. Egiptu je vraćen Sinaj, a zauzvrat je priznao Izrael te su uspostavljeni diplomatski odnosi. Arapski svijet izolirao je Sadata, smatrajući njegovo priznanje Izraela izdajom. Ubijen je u atentatu Muslimanske braće 6. listopada 1981. godine (Mearsheimer i Walt, 2007.:135.).

Židovsko naseljavanje okupiranih teritorija je nastavljeno. Knesset 30. lipnja 1980. godine prihvaća Temeljni zakon o Jeruzalemu kojim anektira istočni Jeruzalem (okupiran 1967.) te se proglašava cjeloviti Jeruzalem kao glavni grad Izraela (Gersh i Vidal, 2004.: 172).

U lipnju 1982. godine Izrael je napao Libanon nastojeći umanjiti utjecaj PLO-a i Sirije. Opoljen je zapadni muslimanski dio Bejruta koji je branio PLO. Opsada zapadnog Bejruta trajala je 87 dana (Meaesheimer i Walt, 2007.:45.).

Ubojstvo novoizabranog libanonskoga predsjednika Bashira Gemayela (14. rujna 1982.), poslužio je izraelskoj vojsci kao povod za ulazak u zapadni Bejrut unatoč međunarodnim jamstvima o sigurnosti palestinskih civila u izbjegličkim logorima. Slijedilo je izraelsko opkoljavanje palestinskih izbjegličkih logora Sabre i Šatile te su u njih propustili kršćanske falangiste (16. rujna 1982.). Ubijeno je oko 800 palestinskih civila, uglavnom žena i djece (Chomsky, 2004b.:30, Schiff i Ehud, 1984.: 284).⁴

Invazija na Libanon u Izraelu je smatrana uspješnom zbog slabljenja političkog i vojnog položaja PLO-a, te je tako odgođena mogućnost osnivanja palestinske države. I u SAD-u je invazija okarakterizirana kao opravdana (Chomsky, 2004a.: 189).⁵ Arafat napušta Tripoli s 4000 boraca, pod zaštitom francuskih trupa (20. prosinca 1983.) te odlaze u Tunis.

Pregovorima Izraela i Libanona dogovoreno je (15. siječnja 1985.) povlačenje izraelskih trupa što je i realizirano u lipnju, osim povlačenja iz „tampon zone“ u južnom Libanonu (Gersh i Vidal, 2004.: XX).

Novi oblik otpora izraelskoj okupaciji 9. prosinca 1987. godine na području Gaze bila je palestinska pobuna „intifada“, koja se proširila i na Zapadnu obalu.

„Intifada“ je predstavljala novi način borbe, nasilne i nenasilne, legitimni otpor izraelskoj okupaciji (Gerard i Arnaud, 2007.: 47). Izrael je odgovorio „politikom

⁴ Pojedini palestinski izvori navode i do 2000 ubijenih.

⁵ Urednik časopisa *New Republic* Martin Peretz pojasnio je koja je uloga namijenjena Palestincima – „Palestince će se pretvoriti u samo još jedan podjarmljeni narod, poput Kurda ili Afganistanaca“. Prema Landau Benny iz intervjua s Martinom Peretzom (Ha'aretz, 4. VI. 1982.). Navedeno u: Chomsky (2004b).

željezne šake“ masovnim uhićenjima, deportacijama i rušenjem kuća.⁶

Na novonastalu situaciju reagira jordanski kralj Husein, 31. srpnja 1987. godine, te na državnoj televiziji objavljuje prekid „pravnih i administrativnih veza“ između Jordana i Zapadne obale (Calvocoressi, 2003.: 423.).⁷

U prosincu 1992. godine posredovanjem norveške vlade vode se pregovori na kojima je usuglašena Deklaracija o načelima privremenih sporazuma o samoupravi - Oslo I. Potpisana je 13. rujna 1993. godine ispred Bijeke kuće (Chapman, 2002.: 40).

Pregovori potiču otpor kod arapskih i izraelskih ekstremista, a na osnovu potpisanog sporazuma Oslo I, izraelska vojska (IDF) se u svibnju 1994. godine povlači iz dijela pojasa Gaze i iz Jerihona.

S Jordanom je 26. listopada 1994. godine Izrael zaključio sporazum o miru i međusobnom priznavanju (Chapman, 2002.: 41.).

Izrael i PLO potpisali su 28. rujna 1995. godine u Washingtonu sporazum – Oslo II, o budućem djelomičnom povlačenju izraelske vojske sa Zapadne obale. Po njemu je Zapadna obala razdijeljena na tri zone. Jeruzalem je implicitno prepušten izraelskoj kontroli, što Arafat odbija pozivajući se na pravo Palestinaca na istočni Jeruzalem u skladu s planom Oslo I, što SAD odbija. Izrael inzistira da Jeruzalem ostaje nepodijeljen i trajno glavni grad Izraela.

Ubojstvo Jichaka Rabina 4. studenoga 1995. godine odgađa pregovore. Rabina nasljeđuje Šimon Peres koji se kao i svi njegovi prethodnici opire palestinskom samoodređenju.

Prema Palestinskom središnjem statističkom uredu (siječanj 1997.) u Palestini je živjelo oko 3 milijuna stanovnika: 1.020.813 u području Gaze, 1.869.818 na Zapadnoj obali i 210.209 u istočnom Jeruzalemu (Gersh i Vidal, 2004.: 218-219, 337).

Prema izraelskom centru za statistiku (rujan 1998.) Izrael ima 5970 700 stanovnika, od čega 4.743.400 Židova i 1.087.400 izraelskih Arapa (odnosno Palestinaca). Oko 230.000 Židova bilo je u naseljima na okupiranim teritorijima.⁸ Izgradnja židovskih naselja na okupiranim područjima konstantni je problem od početka okupacije 1967. godine do danas.

U centru Wye Plantation u Marylandu, potpisan je sporazum 23. listopada 1998. godine (Memorandum Wye River). Potpisali su ga Jaser Arafat, predsjednik Palestinske samouprave, i izraelski premijer Benjamin Netanjahu, uz prisutnost američkog predsjednika Billa Clintona i jordanskog kralja Huseina. Izrael se obvezao na povlačenje s 13% zauzetog teritorija (Palestinian American Council, 2005.). Neposredno nakon potpisivanja Izrael je ubrzao naseljavanje okupiranih teritorija.

⁶ „Politika željezne šake“ inaugurirana je 16. siječnja 1988.

⁷ Jordan je u posjed Zapadne obale došao 1950. godine aneksijom kralja Abdulaha, oca kralja Huseina. Ubojstvo kralja Abdulaha u džamiji Al-Aqsa od strane Palestinca, smatra se, bilo je inspirirano dogovorom o podjeli teritorija između Izraela i Jordana, na štetu Palestine.

⁸ Informacija sa službene stranice Ministarstva vanjskih poslova države Izrael. Vidjeti detaljnije u popisu literature.

U svibnju 2000. godine Izrael je dovršio povlačenje iz „tampon zone“ na jugu Libanona. U rujnu započinje druga palestinska „intifada“ (poznata kao „intifada Al-Aqse“). Okončana je u siječnju 2009. godine upadom izraelskih snaga na pojas Gaze, koji je pod kontrolom Hamasa. Broj poginulih je u osam godina pobune prešao 6000; preko 5500 Palestinaca (83%), 1062 Izraelca (16%) i 64 strana državljanina (1%) (B'Tselem, 2013.).

IRANSKA REVOLUCIJA

Uz polustoljetno ignoriranje palestinskog pitanja, nezaobilazna točka koja je potakla i potiče radikalizaciju islamskog svijeta je situacija oko Irana nakon izbijanja islamske revolucije.

U šijitskom svetom gradu Komu počeli su tijekom siječnja 1978. godine prvi veći prosvjedi. Studenti su prosvjedovali zahtijevajući slobodu i demokraciju. Poduzetnici i trgovci bili su nezadovoljni inflacijom. Šijitsko svećenstvo bilo je nezadovoljno šahovom liberalizacijom i prozapadnim utjecajima. Vjerski velikodostojnici zamjerali su šahu i nedovoljnu zaokupljenost islamom. Krizu produbljuju pregovori između Irana i međunarodnog konzorcija koji je vodio British Petroleum oko smanjenja proizvodnje nafte. Uslijedili su štrajkovi radnika naftne infrastrukture što dovodi do pada proizvodnje i prihoda s čime se šah Reza Pahlavi sve teže nosio (Dekanić 2007.: 54-55.).

Od komunista preko prozapadno orijentiranih demokrata do konzervativnih islamista, svi su zamjerali šahu sustavnu represiju nad političkim oponentima, korupciju, privredne reforme, te vođenje politike podređene interesima zapadnih zemalja. Političke demonstracije iz siječnja 1979. godine podržane su od ljevice, no vodstvo su imali vjerski krugovi uz podršku ajatolaha Ruholaha Homeinija koji se nalazio u izbjeglištvu u Parizu (Bišćević 1987.: 150-175).

Demonstracije je podržala srednja klasa tražeći politička prava i slobode, te pravedniju raspodjelu državnog bogatstva (*Kronika XX. stoljeća – događaji i ličnosti*, 1994.: 464-465). Šah Reza Pahlavi bježi 16. siječnja 1979. godine u Egipat. Iz egzilanstva u Francuskoj, nakon 14 godina, vratio se 1. veljače 1979. godine duhovni vođa islamske revolucije ajatolah Ruholah Homeini, pozdravljen od milijuna iranskih šijita. S njegovim dolaskom za iranske islamiste započelo je tzv. deset dana svitanja, vrijeme kad je srušena monarhija. Revolucionarno vijeće, pod vodstvom Homeinija i konzervativnog svećenstva preuzelo je vlast 11. veljače 1979. godine (Gersh i Vidal, 2004.: 136).

Islamska revolucija predstavlja jednu od najznačajnijih revolucija u povijesti. Ne radi se samo o radikalnoj političkoj i društvenoj promjeni u jednoj zemlji gdje je monarhija zamijenjena teokracijom, već o suštinskom iskoraku jer je politički islam postao značajna snaga na suvremenoj svjetskoj političkoj sceni. Upravo između dva svjetska bloka politički islam je legitimiran kao treći put.

Definitivni prekid odnosa između SAD-a i Irana uzrokovao je dolazak šaha Reze Pahlavija 22. listopada 1979. godine na liječenje u New York. Islamski studenti, sljedbenici imamove linije, zahtijevali su izručenje šaha. Zakazane demonstracije 4. studenoga 1979. godine ispred američke ambasade u Teheranu završile su njenim zauzimanjem. SAD su pojačale pritisak na Iran nastojeći osloboditi članove diplomatske misije.

SAD su 24. travnja 1980. godine pokrenule operaciju oslobađanja talaca („Orlova kandža“) koja je neslavno propala. Kako se sve to odvijalo tijekom američke predsjedničke kampanje, fijasno ove operacije spriječio je Cartera u pokušaju osvajanja drugog predsjedničkog mandata. Napad Iraka na Iran, kao i smrt šaha Reze Pahlavija, ubrzali su odluku Teherana da oslobodi taoce.

U međusobnim obračunima ajatolah Homeini je za SAD počeo koristiti sintagmu „Veliki sotona“ (Kleveman, 2004.: 139, Bowden, 2006.).⁹

Odnosi između Irana i Iraka dugotrajno su bili narušeni. Međudržavni „Alžirski sporazum“ o granicama iz 1975. godine bio je posljedica tadašnjih odnosa snaga koje je Sadam Husein odlučio promijeniti. Smatrao je iranski vojni potencijal oslabljen izbijanjem islamske revolucije i smjenom niza visokih časnika (Johanson, 2011.: 43).

Ubojstvo ajatolaha Sadra iza kojeg je stajao Sadam Husein zaoštrilo je odnose s Iranom. Za pokušaj vojnog udara u Iranu 9./10. srpnja 1980. godine Iran je optuživao Irak.

Iračkom napadu 22. rujna 1980. godine prethodio je niz oružanih pograničnih incidenata. Povod za irački napad bio je navodni atentat na Tarika Aziza, potpredsjednika iračke vlade, uz stalno optuživanje Teherana da želi izvesti svoju revoluciju u južni dio Iraka u kojemu prevladavaju šijiti (Johanson, 2011.: 34). Sadam Husein je ušavši u rat želio steći kontrolu nad Šet al-Arabom, te zauzimanjem Huzestana nastanjenog Arapima postati „osloboditelj Arapa“, a pobjedom nad Iranom smatrao je da bi kontrolirao i Arapsko-perzijski zaljev.

Početni vojni uspjesi Iraka, anulirani su do druge polovine 1982. godine kada su iranske trupe uspjele vratiti većinu izgubljenog teritorija te su prešle i na irački teritorij. Tijekom četverogodišnjeg razdoblja (1984.-1988.) napadana su protivnička naftna postrojenja i izvori. Sigurnost prolaza kroz Arapsko-perzijski zaljev 1987. godine jamčili su američki ratni brodovi.

Iran je tijekom cijelog rata imao brojnije ali slabije naoružane trupe, za razliku od Iraka koji je imao najsuvremenije oružje posredstvom SAD-a. Tijekom ratnih operacija Sadam Husein je koristio i kemijsko oružje protiv vlastitog stanovništva, Kurda na sjeveru (Calvocoressi, 2003.: 473-474.).

Libija i Sirija pomagale su Iran, dok su Egipat i zemlje Arapsko-perzijskog zaljeva podržavale Irak. Sadama Huseina podržavali su i SSSR, SAD, te Francuska, Brazil, Zapadna Njemačka, Velika Britanija i Kina. Zanimljivost je da su obje velesile, SAD i SSSR, podržavale Irak smatrajući ga bitnim dijelom geopolitičke ravnoteže. Reaganova administracija nastojeći spriječiti iransku prijetnju američkim naftnim interesima

⁹ Nedugo zatim tu je istu kovanicu Homeini koristio i za SSSR.

u Saudijskoj Arabiji i Kuvajtu, pomagala je Iraku kreditima, oružjem i obavještajnim podacima (Klare, 2005.: 68).

U kolovozu 1988. godine Irak i Iran obustavljaju borbe posredovanjem UN-a, a razgraničenje je vraćeno na Alžirski sporazum iz 1975. godine.

Iračko-iranski rat (1980.-1988.) posljedica je politike SAD-a koji teži održavanju ravnoteže moći (Mearsheimer i Walt, 2007.: 258-259). Rat koji je trajao osam godina devastirao je obje zemlje, zadužio ih i osiromašio.

Početak 1990-ih godina Iran je obnovio odnose s Rusijom i Kinom, koje se nisu protivile iranskom nuklearnom programu. SAD uvode sankcije smatrajući da Iran razvija nuklearnu tehnologiju ne za civilne već vojne projekte. To vide kao prijetnju američkoj dominaciji i interesima na Bliskom istoku. Kontrola Arapsko-perzijskog zaljeva za SAD je središnje mjesto nacionalne sigurnosti.

Unatoč ustrajnom otporu islamskog svijeta zapadnim vrijednostima, islamski radikalizam uspio je dominirati u šijitskom Iranu, dijelu južnog Libanona u kome žive šijiti, zatim u dijelovima Sudana, te Afganistana. U Iraku se fundamentalistička radikalizacija vidi u središnjem sunitskom dijelu te na jugu naseljenom šijitima (Brzezinski, 2004.: 46, Shadid, 2005.: 164).¹⁰

AFGANISTAN – VOJNE INTERVENCIJE I POSLJEDICE

Uz neriješeno palestinsko pitanje i pobjedu Islamske revolucije u Iranu, sovjetska intervencija u Afganistanu 1979. godine treća je točka koja je potaknula islamski radikalizam i fundamentalizam.

Sukobi između utjecajnih frakcija vladajuće stranke Khalq i Parcham, nakon puča od 27. travnja 1978. godine kad je ubijen predsjednik Daud Khan, nastavljaju se narednih osamnaest mjeseci što dovodi do novog puča u kojem je ubijen predsjednik Taraki što je povod sovjetskoj vojnoj intervenciji 24. prosinca 1979. godine. Za predsjednika je postavljen Babrak Karmal, lider frakcije Parcham (Calvocoressi, 2003.: 551).

Američki predsjednik Jimmy Carter potpisao je 3. srpanja 1979. godine odluku o slanju pomoći protivnicima prosovjetskog režima u Kabulu (Gates, 2007.: 146).

Iako se medijskim napisima stvorio dojam kako je CIA počela pomagati mudžahedinima tijekom 1980. godine, SAD je i prije same intervencije pomagao pobunjenicima putem pakistanske obavještajne službe (ISI) u sklopu CIA-ine „Operacije Ciklon“ (Rashid, 2001 b).

Početak 1980-ih godina mudžahedine su otvoreno podržavali SAD, Pakistan, Saudijska Arabija, Egipat, Velika Britanija, Kina, i mnoge druge, ne samo islamske

¹⁰ Radikalizacija i kod sunita i kod šijita u Iraku posljedica je američke intervencije 2003. godine, čime je još jednom potvrđeno da se na silu uvijek odgovara silom i da američka vojna doktrina još uvijek nema odgovor na „asimetrični rat“. Proizlazi da SAD može pobijediti bilo koju vojnu silu, ali da je kao i Izrael inferioran u borbi s malim oružanim skupinama koje djeluju izvan kontrole bilo koje državne strukture.

zemlje. Zapadne zemlje plasirale su pomoć mudžahedinima preko Pakistana kojim je vladao general Zia ul Haq. Mule i kanovi proglasili su sveti rat, džihad, protiv nevjerničkog režima (Cook i Paxton, 1998.: 361).

Mudžahedinima u borbi protiv sovjetskih trupa priključili su se i dobrovoljci iz arapskih i muslimanskih zemalja (tzv. arapsko-afganistanski borci). Upravo je njihovo novačenje i obučavanje u pakistanskim kampovima uz granicu s Afganistanom, ustrojenih od pakistanske obavještajne službe, ključno za bujanje radikalnih islamista diljem islamskog svijeta u prvoj, i na Zapadu u drugoj fazi. Infrastrukturu financira i ustrojava CIA da bi njeni tadašnji štićenici bili nukleus glavnine budućih radikalnih organizacija koje se nakon povlačenja sovjetske vojske i rasapa SSSR-a okreću protiv SAD-a (Emadi, 2005.: 45).

SAD, Velika Britanija i Saudijska Arabija izdašno su financirali afganistanske pobunjenike. SAD je donirao 600 milijuna USD na godišnjoj razini. Kina i Iran slali su pomoć u oružju (Kapel, 2002.:143).

Sovjetski kontingent, uz pomoć afganistanskih snaga pokušavao je kontrolirati glavne prometne pravce i gradove, međutim mudžahedini su ih iscrpljivali gerilskim načinom ratovanja. Dolaskom Mihaila Gorbačova na vlast, te njegove izjave kako želi što prije izaći iz Afganistana, obje strane, u pokušaju da dođu do brze pobjede, intenziviraju vojne operacije.

Zbog stalnih trzavica u Kabulu, ne samo između frakcija Parcham i Khalq, nego i unutar njih, Gorbačov je smijenio Babraka Karmala, lidera Parchama. Za generalnog sekretara postavljen je 4. svibnja 1986. godine Muhamed Nadžibulah.

Kad su SAD 1986. i 1987. godine ustupile mudžahedinima 900 komada raketnog oružja FIM-92 Stinger, sovjetske zračne snage izgubile su zračnu nadmoć (Rashid 2001b.: 83, Malley, 2002.: 80).

Muhamed Nadžibulah pokušao je politikom „nacionalnog izmirenja“, 1987. godine s novoizabranim parlamentom, ojačati poziciju svoje vlade (Calvocoressi, 2003: 555).¹¹ Potpisivanjem mirovnog sporazuma u Ženevi 15. travnja 1988. godine između Afganistana i Pakistana, uz jamstva SSSR-a i SAD-a, stvoreni su preduvjeti za povlačenje sovjetskih trupa (*Opća i nacionalna enciklopedija u 20. knjiga*, 2005.: 48). Povlačenje je otpočelo 15. svibnja 1988. i dovršeno 15. veljače 1989. godine.

Po procjenama, tijekom sukoba u Afganistanu (od 1979.) ubijeno je između 600.000 i dva milijuna civila. Izbjeglo je pet milijuna uglavnom u Iran i Pakistan, a dva milijuna su bila raseljena unutar Afganistana. Tri milijuna civila bilo je ranjeno (Hilali, 2005.: 198, Emadi 2005.: 45).

Nakon sovjetskog povlačenja intenzivirale su se borbe mudžahedinskih frakcija za vlast koje su prerasle u građanski rat. Ruski predsjednik Boris Jeljcin dogovorio se s SAD-om o obostranom prestanku pomoći zaraćenim stranama od 1. siječnja 1992. godine što je ubrzalo pad Nadžibulahovog režima (Kendall i Sloan, 2003.:

¹¹ Pozitivan učinak je izostao jer je SAD zabranio svojim saveznicima da izađu u susret pro-sovjetskoj vladi u Kabulu. I sami mudžahedini nisu bili zainteresirani za pregovore jer su smatrali da je pobjeda samo pitanje vremena.

266). Ahmed Šah Masud napao je Kabul i osvojio ga sredinom travnja 1992. godine (Pilger, 2002.: 277, Chomsky, 2004c.: 124). Sredinom 1994. godine nastao je pokret talibana pod vodstvom mule Muhameda Omara, uz podršku Pakistana i SAD-a (Rashid, 2001b.: 54-55).¹² Talibani (Paštuni, suniti) bili su „siročad rata protiv ruskih nevjernika“ koji su prošli obuku u pakistanskim logorima, indoktrinirani u medresama tik uz afganistansko-pakistansku granicu, te poslani u Afganistan u rat protiv muslimana za koje su ih mule uvjerile da nisu „pravi“ muslimani (Ali, 2010.: 322). U Afganistanu prije pojave talibana nije bio značajnije izražen islamski ekstremizam. Određeni utjecaj imali su vahabiti, sljedbenici vahabija iz Saudijske Arabije te struja obrazovanih afganistanskih lidera, Hikmetjar i Masud, članova Muslimanskog bratstva (Rashid, 2001b.: 139-140, Khoury, 2005.: 465-466).¹³

Talibani su uspjeli osvojiti Kandahar i poraziti Hikmetjarove mudžahedine no nisu uspjeli ući u Kabul sve do 26. rujna 1996. godine. Uspješno su preuzimali afganistanske provincije tako da su tijekom 1997. godine kontrolirali dvije trećine teritorija (Anderson i Sloan, 2003.: 266). Po ulasku u Kabul javno su objesili bivšeg predsjednika Nadžibulaha (27. rujna 1996.g.) koji je od silaska s vlasti u travnju 1992. bio pod zaštitom UN-a (Rashid, 2001b.: 31-32).

Talibani su odmah uveli, do tada, najstroži islamski režim. Nisu uspjeli preuzeti kontrolu nad sjevernim dijelom Afganistana koji je kontrolirala prototalibanska koalicija. Rusija je uz Iran, Indiju, Tursku, Tadžikistan, Kirgistan, Kazahstan i Uzbekistan oružjem i novcem podupirala antitalibanske snage „Sjeverni savez“.¹⁴ Talibane su otvoreno podržavali Pakistan, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati (Rashid, 2001a.) Istovremeno potican je i financiran sukob između sunita i šijita (Rashid, 2001b.: 312).

Mula Muhamed Omar zabranio je proizvodnju opijuma u područjima koji su bili pod talibanskom kontrolom. Izabran je 4. travnja 1996. godine za „amir ul-

¹² Talib je student islama, osoba koja stječe znanje naspram mule koji daje znanje. Taliban je množina. Proučavatelji islama. Talibani su za svog vođu izabrali Muhameda Omara prvenstveno zbog njegove pobožnosti i nepokolebljive vjere u islam. Ne zbog njegovih političkih ili vojnih sposobnosti.

¹³ Vahabije je utemeljio Abdul Vahab, 1703.-1792., kao pokret kojim se pokušalo spriječiti širenje sufizma među beduinima. Otkrićem nafte i rastom životnog standarda, širenje vahabizma postaje jedan od najvažnijih vanjskopoličkih ciljeva Saudijske Arabije.

¹⁴ Sjeverni savez ili Ujedinjena fronta je ime za savez različitih afganistanskih frakcija, uglavnom plemena nepaštuna, sa sjevera Afganistana, koji se od 1996. godine bore protiv talibana koji su uglavnom paštuni s juga Afganistana. Vojni čelnik bio im je Ahmad Šah Masud, koji se proslavio za sovjetske okupacije kad je dobio nadimak Padžširski lav. Ubijen je 9.9. 2001. godine. Uz njega se kao zapovjednik iskazao i general Abdul Rašid Dostum, Uzbek, koji je za sovjetske intervencije bio i načelnik Generalštaba afganistanske vojske. Jedan od ključnih vojnih zapovjednika bio je i Burhanudin Rabani, Tadžik, koji je od 1992. do 1996. godine bio predsjednik Afganistana. Srušen je kad su Talibani ušli u Kabul 1996. godine. Ponovo je bio predsjednik od 13. studenoga do 22.12. 2001. godine kad je na međunarodnoj konferenciji u Bonnu odlučeno da predsjednik Afganistana postane Hamid Karzai. Rabani je ubijen u bombaškom napadu u rujnu 2011. godine. Uz Podršku SAD i NATO-a Sjeverni savez je oslobodio mnoge gradove uključujući i Kabul (*BBC News*, 14. XI. 2001).

mu'minina" – vladara pravovjernih. U Kandaharu se omotao plaštem proroka Muhameda; tako je, potvrđen od mula koje su klicale „amir ul-mu'minina" postao neupitni vođa džihada i emir od Afganistana (Rashid, 2001.:80 i 342).¹⁵

Ipak u epicentru tog naoko nevažnog regionalnog meteža, vodila se borba oko kontrole nalazišta plina i nafte. Suvremeni sukob samo je nastavak „velike igre" između Velike Britanije i Rusije koja se vodila u 19. stoljeću za prevlast u zemljama Srednje Azije.

Porazivši Sovjete, mudžahedini i drugi islamski borci stekli su samopouzdanje i vjeru da mogu pobijediti bilo koga, uključujući i SAD, ukoliko sukob prenesu u Afganistan. I upravo na tom tragu, serijom medijski odlično popraćenih napada na američke ciljeve - ambasade 7. kolovoza 1998. godine u Nairobiju i Dar es Salaamu, napad 12. listopada 2000. godine na vojni brod USS Cole u vodama Jemena, te vrhunac - napad na tornjeve Svjetskog trgovinskog centra i Pentagon 11. rujna 2001. godine, - islamski radikali ubrzali su odluku američkog predsjednika G. W. Busha da proglasi „rat protiv terora".

Al-Kaida je osnovana u drugoj polovici 1988. ili početkom 1989. godine na ideološkoj platformi islamskog fundamentalizma, kao međunarodna mreža vrlo slobodnih i labavih veza između osnovnih borbenih ćelija (Bergen, 2006.:75). Imala je jasno određeni cilj – rušenje sekularnih režima u islamskim državama, ali i onih "nepravovjernih", kako bi ih ustrojili po islamističkim načelima, utemeljenim na šerijatskom pravu (Bilandžić, 2010.: 34). Al-Kaida kao organizacija ekstremnih sunita zagovarala je globalni džihad i obnovu kalifata. Osnivač i financijer bio je Osama bin Laden koji se radikalnom islamističkom pokretu pridružio još početkom siječnja 1979. godine suprotstavljajući se sovjetskoj intervenciji u Afganistanu. Upravo je rat u Afganistanu doveo do nove identifikacije, mobilizacije i radikalizacije sudionika koji su postali poznati kao afganistansko-arapski borci. Napadi bombaša samoubojica postali su zaštitni znak Al-Kaide.

U površnim i propagandnim medijskim pristupima na Zapadu pokušalo se prikazati kako su islam, Arapi i terorizam "organski povezani" (Brzezinski, 2004.: 42). Takav je pristup štetio i samoj društvenoj stabilnosti u SAD-u jer je neopravdano diskreditirana cjelokupna američka muslimanska zajednica. Osamu Bin Ladenu se, između ostalog, povezivalo i s prvim napadom na Svjetski trgovinski centar 1993. godine, napadom na američki centar za vojnu obuku u Rijadu 1995. godine, te s neuspjelim napadom na egipatskog predsjednika Hosnija Mubaraka u Etiopiji 1995. godine. Međutim, napad na Svjetski trgovinski centar 11. rujna 2001. godine bio je prekretnica koja je bitno odredila i ubrzala međunarodna vojno-politička kretanja na početku 21. stoljeća (Anderson i Sloan, 2003.: 66-69). No, Al-Kaida je samo jedna u nizu islamističkih radikalnih organizacija, no prva koja se uspjela prikazati kao uspješna međunarodna mreža iako daleko manja, siromašnija i brojčano skromnija od one slike koja je putem strogo kontroliranih zapadnih medija o njoj stvorena.

¹⁵ UNDCP je iznio podatak da se talibanska proizvodnja opijuma podvostručila i da je 1999. godine iznosila 4600 tona. Na područjima koje kontroliraju talibani uzgaja se 97% opijuma.

Al-Kaida je u jednom trenutku bila lider islamističkog radikalizma, ali se urušila zbog žestokoga američkog odgovora nakon 11. rujna 2001. godine. Sustavni protuteroristički pritisak SAD-a i saveznika doveo je do znatnog slabljenja Al-Kaide i pitanje je koliko ona danas stvarno može učinkovito djelovati, koliko se uopće održala i je li medijska priča o njoj uvelike svedena na mit koji ne podgrijavaju samo radikalni islamisti već i određene strukture na Zapadu kako bi se i dalje mogle angažirati u "ratu protiv terora" i iz toga izvlačiti znatan politički i uopće društveni utjecaj te financijsku korist.

Odnosi SAD-a i arapskih zemalja dodatno su narušeni američkom intervencijom u Afganistanu (2001.) i napadom na Irak (2003.). Uz ionako teška povijesna opterećenja ovih odnosa, Bushova politika popularno prezentirana kao „rat protiv terora“ ideološki je motivirala različite islamističke organizacije i pokrete. SAD je već kao težišni izraelski saveznik demoniziran u islamističkim krugovima ali i u široj arapskoj javnosti.

Sovjetska vojna intervencija u Afganistanu 1979. godine bila je pokušaj održavanja satelitskog režima i njezino je značenje bilo više ideološko nego geopolitičko. U Afganistanu je SSSR pokušavao suzbiti radikalnu islamizaciju društva, računajući na njene negativne impulse koji bi mogli utjecati na društvene i političke prilike u sovjetskim republikama i regijama s većinskim muslimanskim stanovništvom.

Uvlačeći SSSR u njegov „Vijetnamski rat“, SAD se nije obazirao na ideološke motive pobunjenika – podupirao je islamske gerilske skupine, a među njima i one najradikalnije, islamističke.

U konačnici je SSSR doživio poraz i međunarodnu diskreditaciju no posljedice sovjetske invazije i okupacije znatno su destruktivnije djelovale na sam Afganistan čija se državnost više desetljeća očituje samo u postojanju državnog imena. SAD je afganistanske pobunjenike promovirao u ratne pobjednike, dok su se oni više bavili ratnim plijenom, a manje državotvornom idejom. Nju je otežavala i sama etnička podijeljenost Afganistana te suparnički interesi susjednih zemalja, prvenstveno Irana i Pakistana. S pojavom talibanskog pokreta afirmirana je stanovita državotvorna vizija koja je nakon talibanske vojne pobjede ostvarena proglašenjem emirata – priznatog od Saudijske Arabije i Pakistana, vodećih američkih saveznika u svojim regijama. Za SAD je talibanski društveni poredak zasnovan na radikalnoj islamizaciji bio unutarnja stvar Afganistana i s njim su oprezno uspostavljeni politički i drugi kontakti. Odnosi se mijenjaju s talibanskom podrškom Osami bin Ladenu i Al-Kaidi.

Za SAD su određenu prijetnju predstavljali oni islamski pobunjenici koji su u Afganistan stizali dobrovoljno iz arapskih i drugih zemalja, radi sudjelovanja u protusovjetskoj mudžahedinskoj gerili. Njihov povratak u „matične države“ često im nije značio i završetak ratne avanture. Štoviše, bio im je početak za novi islamistički angažman. Iz redova ovih „arapskih Afganistanaca“ često će se regrutirati jezgre islamističkih terorističkih skupina.

ZAKLJUČAK

U suvremenim međunarodnim odnosima islamizam kao politički fenomen dobiva sve veće značenje. Istodobno su utjecajne i one tendencije, napose u moćnim zapadnim zemljama ali i drugdje, koje islamizam poistovjećuju s terorizmom. Cilj takvih namjera je politička mobilizacija široke javnosti, koja je često u službi neokolonijalističkih i imperijalističkih ciljeva. Od polovine 20. stoljeća pa do danas islamizam je jačao u onim dijelovima svijeta koji su bili pod snažnim pritiskom zapadnih sila ili njihovih saveznika. Ilustrativna je politika SAD-a nakon Drugoga svjetskog rata, ili politika Izraela, jednoga od najvažnijih američkih saveznika. Islamizam je jačao i pod onim represivnim režimima koji su oslonac imali u podršci velikih sila – npr. u nekadašnjem proameričkom Iranu ili u prosovjetskom Afganistanu. Snaženje islamizma također je reakcija na strane vojne intervencije – npr. u današnjem afganistanskom ili iračkom slučaju.

Unatoč konzervativnim tendencijama u zapadnim zemljama koje islamizam poistovjećuju s nesigurnošću, političkim nasiljem ili terorizmom, liberalni zapadni krugovi ne podržavaju takav pristup. Dosadašnja politička praksa pokazuje da se islamistički terorizam ne može iskorijeniti bez suradnje s onim islamskih zemljama iz kojih potječe. Suradnja Zapada s islamskim režimima koji su rezultat slobodnoga narodnog izbora, dobiva tako stratešku dimenziju. Naravno riječ je o dvostranom procesu koji nije moguć bez obostrano maksimalnog angažmana.

Radikalni islamizam koji podržava terorizam nije prijetnja samo zapadnim zemljama i njihovim interesima u islamskim državama. On je također opasan i destabilizirajući za ona islamska društva koja teže međunarodnoj koegzistenciji i vlastitoj demokratizaciji. Snaženje takvoga radikalnog islamizma doprinosi jačanju konzervativnih društvenih snaga, u islamskim ali i zapadnim zemljama. U oba slučaja žrtva su ljudska prava i slobode – izravno pod terorističkim udarom ili često neizravno u protuterorističkom odgovoru. Očigledno je da će geopolitički i ekonomski interesi zapadnih država u islamskom svijetu i načini njihove realizacije i ubuduće djelovati na islamističke tendencije.

LITERATURA

- ***(2009.)"Rabbani's Afghan comeback". *BBC News*, 14. studenog 2001. godine.
Dostupno na URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1656013.stm.
(posljednji put pristupljeno 10. rujna 2009. godine)
- A Geopolitical Atlas of Palestine, The West Bank and Gaza*. (2004.) Jerusalem: Applied Research Institute.
- Ali, Tariq (2010.) *Sukob fundamentalizama*. Zagreb: Profil.

- Anderson, Kendall Sean i Sloan, Stephen (2003.) *Terrorism: Assassins to Zealots*. Lanham, Maryland, and Oxford: The Scarecrow Press, Inc.
- Anthony, Shadid (2005.) *Night Draws Near: Iraq's People in the Shadow of America's War*. New York: Henry Holt And Co.
- Bergen, Peter (2006.) *The Osama bin Laden I Know: An Oral History of al Qaeda's Leader*. New York: Free Press.
- Bilandžić, Mirko (2010.) *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma*. Zagreb: Synopsis Plejada.
- Bišević, Hido (1987.) *U ime Alaha: iranska islamska revolucija*. Zagreb: Naprijed.
- Bowden, Marc (2006.) *Guests of the Ayatollah, the Iran Hostage Crisis*. New York: Grove Press.
- Brzezinski, Zbigniew (2004.) *Američki izbor: Globalna dominacija ili globalno vodstvo*. Zagreb i Podgorica: Politička kultura CID.
- B'Tselem - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories (2013.) podstranica namijenjena navođenju statističkih podataka vezanih uz ljudska prava na okupiranim teritorijama u Palestini. Dostupno na URL: www.btselem.org/English/Statistics/Causalities.asp (posljednji put pristupljeno: 4. veljače 2013. godine).
- Calvocoressi, Peter (2003.) *Svjetska politika nakon 1945*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Chapman, Colin (2002.) *Čija je obećana zemlja?* Zagreb: Verbum.
- Chomsky, Noam (2004a.) *Hegemonija ili opstanak, američke težnje za globalnom dominacijom*. Zagreb: Ljevak.
- Chomsky, Noam (2004b.) *Kobno trojstvo - Sjedinjene Države, Izrael i Palestinci*. Zagreb: Profil.
- Chomsky, Noam (2004c.) *Stari i novi svjetski poretci*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Cook, Chris i Paxton, John (1998.) *European Political Facts 1900-1996*. New York: St. Martin's Press, Inc.
- Dekanić, Igor (2007.) *Nafta, blagoslov ili prokletstvo*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Emadi, Hafizullah (2005.) *Culture and customs of Afghanistan*. Westport: Greenwood Press.
- Gates, M. Robert (2007.) *From the Shadows*. New York: Simon&Schuster.
- Gerard, Chaliand i Arnaud, Blin (2007.) *The History of Terrorism - from Antiquity to Al Qaeda*. London i Los Angeles: University of California Press.
- Gresh, Alain i Vidal, Dominique (2004.) *The New A-Z of The Middle East*. London: I. B. Tauris.
- Griffiths, Martin (ur.) (2008.) *Encyclopedia of International Relations and Global Politics*. London: Routledge.
- Hilali, A. Z. (2005.) *US-Pakistan relationship: Soviet invasion of Afghanistan*. Burlington: Ashgate Publishing Co.
- Johanson, Rob (2011.) *The Iran-Iraq War*. New York: Palgrave MacMilan.

- Kepel, Gille (2002.) *Jihad*. Cambridge: Harvard University Press.
- Khoury, Th. Adel (ur.) (2005.) *Leksikon temeljnih religijskih pojmova – židovstvo, kršćanstvo, islam*. Zagreb: Prometej.
- Klare, T. Michael (2005.) *Krv i nafta*. Zagreb: Znanje.
- Kleveman, Lutz (2004.) *The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia*. London: Atlantic Books.
- Kronika XX stoljeća – događaji i ličnosti* (1994.) Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Laurent, Eric (2003.) *Rat Bushevih*. Zagreb: Znanje.
- Liebman, Charles (1993.) „The Myth of Defeat: The Memory of the Yom Kippur war in Israeli Society“, *Middle Eastern Studies* 29(3): 399-418.
- Malley, William (2002.) *The Afghanistan wars*. London: Palgrave Macmillan.
- Matić, Davorka - Mirko Bilandžić (2010.) „Politički islam i mogućnosti demokratizacije arapskog svijeta: slučaj Egipta“ *Polemos* 13(26): 33-57.
- Mearsheimer, J. John - Stephen M. Walt (2007.) *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Ministry of Foreign Affairs – The State of Israel (2010) službena stranica Ministarstva vanjskih poslova države Izrael, priopćenje od 28. 11. 2010. godine. Dostupno na URL: www.mfa.gov.il/mfa/facts%20about%20israel/2010edition (posljednji put pristupljeno 4.2. 2013. godine)
- Opća i nacionalna enciklopedija u 20. knjiga* (Svezak 1). (2005.) Zagreb: Pro Leksis, Večernji list.
- Palestinian American Council (2013.) *History of Palestine – Chronology*. Dostupno na URL: www.pac-usa.org/chronology.htm (posljednji put pristupljeno 04. veljače .2013. godine)
- Peled, Yossi (2012.) *Vojnik*. Zagreb: Profil.
- Pilger, John (2002.) *Novi vladari svijeta*. Zagreb: Rakurs.
- Pilger, John (2007.) *Freedom Next Time*. New York: Nation Books.
- Oren, B. Michael (2007.) *Power, Faith, and Fantasy: America in the Middle East: 1776 to the Present*. New York: W.W. Norton&Company, Inc.
- Rashid, Ahmed (2001a.) „Afghanistan resistance leader feared dead in blast“ *The Telegraph*; rujan. Dostupno na URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/1340244/Afghanistan-resistance-leader-feared-dead-in-blast.html> (posljednji put pristupljeno: 2. veljače 2013. godine).
- Rashid, Ahmed (2001b.) *Talibani, Islam, nafta i nova velika igra u Srednjoj Aziji*. Zagreb: Tamaris.
- Schiff, Zeev i Ehud, Ya'ari (1984.) *Israel's Lebanon War*. New York: Simon and Schuster.
- Snetsinger, John Truman (1974.) *The Jewish Vote and the Creation of Israel*. Stanford: Hoover Institution Press.

THE STARTING POINT OF POLITICAL ISLAM

Pavle Kalinić

Summary

The emphasis put on the differences between Islam and Islamism has an exceptional political importance in today's international relations. Islamism is primarily the instrumentalization of Islam due to the realization of explicit political goals. In this sense, political Islam is spoken about. The strengthening of Islamism has its historic foundation in which there is an important responsibility towards a chain of Western countries considering their imperialistic past. Therefore, Islamism and its neocolonialist resistance movement had a powerful influence on countries of the West. Islamism has especially grown stronger since the end of the 1960s with the collapse of the ideological concept of Arab nationalism. Just as Islam and Islamism are not synonyms, it is significant to accentuate the distinction between Islamism and terrorism. Certain Islamist groups are undertaking terroristic attacks but they are not prime features of the Islamite movement as a whole. Key aspects which define contemporary meaning and development of Islamism refer to a complex of Arab-Israeli relations, the question of Iran's Islamic revolution and the totality of geopolitical and other events in Afghanistan. The events and processes which occurred and are continuing across wider areas of Israel, Iran and Afghanistan are implying a strong Islamite component. Also including the influences from other powerful European countries (primarily Great Britain but as well as France, Italy, Russia and others), and the United States of America. In the beginning of the 21st century Islamism has proven itself as a strong political movement throughout the Middle East. About its political affirmation and relationship with the US as a leading world power which has marked the global geopolitical interests, and will depend on political stability in the wider regions of the Middle East and all other African, Asian and European regions in which Islamism poses a real or potential political force. If the policy of the U.S. and its allies with the world of Islam is simply reduced to the strategic aspects (military intervention, creating military outposts and bases, selling weaponry allied Islamic countries, etc.), on the West side of the opposition Islamic circles they will encounter a more severe and greater resistance. Such circumstances are favorable and strengthen Islamist terrorism which has already demonstrated itself not only a regional problem, but as to having a much wider reach and political influence.

Key words: Israel, Palestine, Iran, Afghanistan, Al Qaida, Muslim Brotherhood, Taliban's, Islam, Islamism, Terrorism

